

Zdenka Kresnik*

V 19. STOLETJU ROJENE ZNANE OSEBNOSTI TOMAŽEVSKÉ OBČINE

Prispevek obravnava trinajst, na območju današnje Občine Sveti Tomaž, v 19. stoletju rojenih zgodovinskih osebnosti. S svojim delom so zaznamovali obdobje, v katerem so živeli, in z njim pustili pečat v širšem slovenskem kulturnem, gospodarskem ali političnem prostoru, o čemer priča tudi uvrstitev petih izmed njih v nedavno izdanem delu z naslovom Osebnosti: veliki slovenski biografski leksikon.

Uvod

Na območju Prlekije, katere sestavni del je danes tudi Občina Sveti Tomaž, se je rodilo veliko pomembnih ljudi, ki so imena svojih rojstnih krajev ponesli v svet (spomnimo se samo Frana Miklošiča, Stanka Vraza, Rude Jurčeca, Frana Kovačiča, Antona Korošca, Karla Grossmanna, Franca Simoniča, Petra Dajnka in drugih). Nekateri so nam nekoliko bolj znani, drugi manj; vsi pa si zaslužijo, da se jih spomnimo ob posebnih priložnostih in počastimo spomin nanje. To pa lahko storimo le, če poznamo osnovne informacije o njih. Ravno s tem namenom je nastal pričujoči prispevek, ki pa je omejen na 19. stoletje in posameznike, rojene v tem obdobju na območju Tomaža in njegove okolice. Po abecednem redu nam tako predstavi trinajst mož, ki so si tekom svojega življenja in dela pridobili določen ugled zunaj meja današnje tomaževske občine ter tako vplivali na kulturni, gospodarski ali politični razvoj celotnega slovenskega prostora. Pet izmed njih (S. Cajnkar, V. Kukovec, F. K. Meško, F. Nedeljko, I. Skuhala) je svoje mesto našlo tudi med 13.800 imeni pomembnih Slovenk in Slovencev v *Velikem slovenskem biografskem leksikonu*, ki je izšel leta 2008. K obravnavani tematiki me je v prvi vrsti vzpodbudila želja po predstavitvi teh velikih mož na enem mestu s poudarkom na (po mojem mnenju) treh ključnih osebnostih, na katere moramo biti še posebej ponosni – Stanka Cajnkarja, Vekoslava Kukovca in Franca Ksaverja Meška. Zato jim je v prispevku namenjenega tudi največ prostora.

Stanko Cajnkar

Rodil se je 25. aprila 1900 v Savcih, št. 28. Bil je prvorojenec malega kmeta, v čigar družini je bilo enajst otrok. Na dom in mladost je kljub težkemu življenju ohranil najlepše spomine. Sam je tako trdil, da je po očetu podedoval veliko ljubezen do knjige, po materi pa čut za dobroto, resnico in pravico. Po končani maturi je odšel na mariborsko bogoslovje in ga končal leta 1925. Leto kasneje je prejel mašniško posvečenje in nekaj mesecev kaplanoval v Vuzenici. Svoje izobraževanje je jeseni leta 1926 nadaljeval v Parizu, od koder se je vrnil leta 1928. 17. novembra 1938 je doktoriral na teološki fakulteti v Ljubljani z doktorsko disertacijo *Sv. Ciril Aleksandrijski, ekseget Janezovega evangelija*. Zaradi samostojnih pogledov na socialna vprašanja in nekaterih kritičnih pomislekov ob socialni okrožnici *Quadragesimo anno* (1931) je moral leta 1933 zapustiti mesto profesorja na bogoslovju v Mariboru in oditi za profesorja verouka na Ptuj. Po zlomu stare Jugoslavije se je umaknil v Ljubljano in nato skozi Trst v Košano, kjer je ostal do leta 1944. Takrat je odšel v Belo krajino in se tam priključil narodnoosvobodilnemu gibanju. Trdno je bil prepričan, da je treba braniti pravice slovenskega naroda. Na osvobojenem ozemlju v Črnomlju je kot ustanovni član komisije za verska vprašanja pomagal postaviti temelje za nove odnose med cerkvijo in socialistično družbeno skupnostjo. Leta 1945 je prišel v Ljubljano in bil do leta 1949 zvezni ljudski poslanec ter član verske komisije. Po osvoboditvi se je zavzemal za enakopravnost vseh državljanov in za včlenjevanje vernih ljudi v nove razmere na temelju resnične pravičnosti. Kot je zapisano v *Velikem slovenskem biografskem leksikonu*, je Cajnkar »veliko naredil za ureditev odnosov med socialistično družbo in RKC v Sloveniji.«¹ Leta 1947 je bil imenovan za izrednega

* Zdenka Kresnik, prof. zgodovine in sociologije, Koračice 38, 2258 Sveti Tomaž

¹ Osebnosti: veliki slovenski biografski leksikon, Od A–L, Ljubljana 2008, str. 125.

profesorja biblične teologije na teološki fakulteti v Ljubljani, leta 1950 pa je bil izvoljen tudi za dekana.

Cajnkarkjevo uredniško delo se je začelo že na mariborskem bogoslovju, kjer je urejal domači list *Lipica*. Po vojni je urejal revijo *Nova pot* (od drugega letnika 1950 do konca izhajanja 1970), *Književni glasnik Mohorjeve družbe*, uredil je prvi tiskani *Zbornik razprav teološke fakultete* (1962), nekaj časa je bil sourednik revij *Nova mladika* in *Znamenje*, skrito uredniško delo pa je opravljal več let kot član komisije za izdajo slovenskega prevoda sv. pisma (Maribor 1958–1961), *Mohorjevih ljudskih izdaj evangelijev* (1972) in apostolskih del (1973). Bil je tudi odgovorni urednik *Bogoslovnega vestnika* od leta 1965 do 1973. Po letu 1955 je bil glavni urednik Mohorjeve družbe. V času njegovega delovanja pri omenjeni družbi je ponovno izšlo Sveto pismo in mnoge poučne ter literarno kvalitetne knjige. Kot pisatelj pa je pisal teoretično nabožna dela, črtice, povesti in gledališka dela. Poleg obsežnejših del je napisal tudi veliko esejev, razprav in člankov iz svoje stroke, biblične teologije, sociologije ter o perečih vprašanjih sodobnega človeka in Cerkve. Naj naštejemo samo nekatera: *Najvažnejša vprašanja naše dobe* (1930), *Luč sveti v temi* (1937), *Potopljeni svet* (1938), *V planinah* (1940), *Razgovori* (1942), *Noetova barka* (1945), *Za svobodo* (1946), *Po vrnitvi* (1947), *Poetovijska tragedija* (1954), *Od človeka do kristjana* (1954), *Zvestoba* (1954), *Esej o cerkvenem govorništvu* (1958), *Sloven iz Petovije: povest iz 9. stoletja* (1955), *Biblična teologija* (1961), *Misli o svetopisemskih knjigah* (1962), *Križnarjevi: kronika preproste slovenske družine* (1965), *Misli o koncilu* (1968), *Očenaš / Od človeka do kristjana* (1978)...²

Stanko Cajnkar je bil vsestransko izobražen in skromen kljub svojemu bogatemu znanju. Predvsem je bil človek, odprt do vsakogar, strpen do drugače mislečih in trdno zakoreninjen v modrosti evangelijskega sporočila kot svojem pogledu na življenje. Vse njegovo življenje je bilo prežeto s prepričanjem, da sta dobrota in ljubezen najmočnejši sili sveta. Kot je zapisal dr. Vekoslav Grmič, je bilo Cajnkarkjevo življenjsko vodilo misel: »*Zvestoba samemu sebi je glavni življenjski zakon, ker je zakon resnice same*«. ³ Stanko Cajnkar je

umrl 17. januarja 1977 v Ljubljani, pokopan pa je na pokopališču pri Svetem Tomažu.

5. maja 1990 je bila odkrita spominska plošča na njegovi rojstni hiši v Savcih, ki jo je izdelal akademski kipar Viktor Gojkovič s Ptuja. Slovesna govornika sta bila dr. Vekoslav Grmič, ki je opisal Cajnkarkjevo življenjsko pot in njegovo teološko ter filozofsko delo, ter tedanji član predsedstva republike Slovenije dr. Matjaž Kmecl, ki je orisal Cajnkarkjevo literarno delo in slavnostno odkril spominsko ploščo. 24. junija 2002 pa je Občina Ormož počastila spomin na svojega velikega rojaka v postavitvijo spominskega doprsnega kipa v aleji pomembnih mož pred ormoškimi gradom.

Dr. Stanko Cajnkar – dekan teološke fakultete v Ljubljani, fotografija iz petdesetih let 20. stoletja. Hranijo: Cajnkarkjevi sorodniki iz Gornje Radgone.

Valentin Cajnko

Rodil se je 12. februarja 1868 v Gornjih Ključarovecih in umrl 23. julija 1925 v Varaždinu. Po končani varaždinski gimnaziji leta 1887 je študiral bogoslovje v Zagrebu in ga končal leta 1891. Nato je do leta 1896 opravljal delo kaplana v Pitomači v Podravini, bil eno leto katehet na mestnih šolah v Bjelovaru ter od februarja 1897 katehet na nižjem mestnem ženskem liceju ter na nižji strokovni šoli v Varaždinu. Kot bogoslovec in kaplan je pisal razne članke, večinoma nekrologe in biografije hrvaških književnikov, ter jih objavljaval v

² Stanko Cajnkar, v: Cobiss.si, vzajemna bibliografsko-kataložna baza podatkov [http://www.cobiss.si]. Uporabljeno: 4. november 2009.

³ Večer, letnik XLVI, št. 103, 5. maj 1990, str. 22.

Zvonu, Voditelju, Domu in svetu, Slovanskem svetu ter drugih slovenskih in hrvaških časopisih.⁴

Lovro Janžekovič

Rodil se je 1. avgusta 1842 pri Tomažu in umrl 17. septembra 1921 v Veržeju, kjer se je zanimal za trško zgodovino in bil prvi tamkajšnji duhovnik, ki je vse matične knjige pisal v slovenskem jeziku. Na njegovo pobudo je bilo leta 1890 v Veržeju tudi ustanovljeno bralno društvo. S svojimi prispevki je sodeloval v *Slovenskem gospodarju* in izvestju ljutomerskih šol.⁵

Anton Kosi st.

Rodil se je 26. maja 1848 v Koračicah in umrl 16. junija 1912 v Celju. Bil je pedagog in publicist, ki je služboval kot profesor v Gradcu in Celju ter se obenem vneto udeleževal narodnega življenja. Svoje prispevke je med drugim objavljajal tudi v *Popotniku*.⁶

Vekoslav Kukovec

Rodil se je 10. junija 1876 v Koračicah. Po končani gimnaziji v Mariboru je študiral pravo na Dunaju in v Gradcu. Nato je opravljal delo odvetniškega kandidata v Celju, kjer je leta 1909 postal samostojen odvetnik in se leta 1922 preselil v Maribor. Kot visokošolec je deloval v naprednih dijaških društvih, v Celju je sodeloval v narodnem gibanju in bil z Vekoslavom Spindlerjem organizator in vodja Narodne stranke za Štajersko, ustanovljene leta 1906. V štajerskem deželnem zboru je zastopal slovenske trge od leta 1909. Tam je predstavil predlog za osuševalna dela v Občinah Ivanjkovci in Žerovinci, predlog za ustanovitev deželnega kulturnega sveta za Štajersko, za izpopolnitev kmetijske šole v Št. Juriju. Iz tega obdobja je dostopen tudi njegov govor na ustanovnem zborovanju političnega društva Kmečka sloga, v Žepelevcu pri Brežicah, z naslovom *Slovenci v deželnem gospodarstvu vojvodine Štajerske*. Leta 1917 je kot predsednik Narodne stranke na Štajerskem podpiral in utrjeval deklaracijsko gibanje. Leta 1918 je bil ob ustanovitvi Jugoslovanske demokratske stranke (JDS)⁷ v Sloveniji izvoljen za

njenega podpredsednika, kasneje (po odstopu Ivana Tavčarja) pa je bil od pomladi 1919 do poletja 1922 njen predsednik. Ob koncu prve svetovne vojne je sodeloval pri ustanovitvi Narodnega sveta v Ljubljani in Narodnega vjeća v Zagrebu. V narodni vladi za Slovenijo je bil poverjenik za finance (od novembra 1918 do februarja 1919), nato pa je prevzel predsedstvo likvidacijske komisije za Štajersko. Od leta 1919 je bil tudi član Začasnega narodnega predstavništva in leta 1920 izvoljen v Ustavodajno skupščino, od maja 1920 do decembra 1921 je bil v treh vladah minister za socialno politiko oziroma za trgovino in industrijo. Leta 1922 se je preselil v Maribor in bil leta 1924 izvoljen v mariborski občinski odbor. Istega leta se je ob krizi v JDS odločil za odcepljeno Samostojno demokratsko stranko (SDS),⁸ leta 1926 iz nje izstopil in se včlanil v Slovensko kmetijsko stranko⁹ ter se z njo leta 1927 pridružil Kmetijsko-demokratski koaliciji. Na skupščinskih volitvah leta 1936 je kandidiral na Mačkovi listi Združene opozicije, leta 1938 pa na opozicijski listi kmečko–delavskega gibanja, katerega predsednik je postal leta 1936. Ko jeseni 1939 ni bil izvoljen v vodstvo Zveze delovnega ljudstva Slovenije, se je umaknil iz političnega življenja, se maja 1941 preselil v Celje in se leta 1946 upokojil. Umrl je 19. julija 1951 v Celju.¹⁰

Kukovčeva politična dejavnost je dosegla vrhunec v letu 1921 in v začetku leta 1922, ko je bil minister za

1918 z združitvijo Narodne napredne stranke na Kranjskem in Narodne stranke na Štajerskem. Po koncu prve svetovne vojne je bila ustanovljena Demokratska stranka, ki je zajemala vso Jugoslavijo. Izpovedovala je nacionalni unitarizem kot osnovo za centralistično državno ureditev. S to usmeritvijo in poudarjanjem potrebe po agrarni reformi in boju proti komunističnemu gibanju je nastopila na volitvah v ustavodajno skupščino novembra 1920 ter se uveljavila kot najuspešnejša stranka v državi. (Enciklopedija Slovenije 4, Hac–Kare, Ljubljana 1990, str. 333.)

⁸ Samostojna demokratska stranka je nastala leta 1924 z odcepitvijo od JDS. Vodil jo je S. Pribičević, ki ni hotel popuščati Hrvatom pri njihovih zahtevah glede decentralizacije države. Na Slovenskem so jo podprli liberalci. (Op. avtorice.)

⁹ Slovenska kmetijska stranka je nastala leta 1926. Prizadevala si je za neokrnjenost življenjskih možnosti Slovencev in za razvoj »vseh narodnih tvornih sil«; zagovarjala je uveljavitev temeljnih načel demokracije; o vseh pomembnih sklepih na zakonodajnem področju naj bi se odločalo na ljudskem glasovanju (referendumu). Posebno pozornost je namenjala vprašanju državne organizacije in je za temelj razvoja slovenske narodne tvornosti razglašala samoupravno urejeno državno upravo. (Enciklopedija Slovenije 11, Savs–Slovenska m, Ljubljana 1997, str. 406.)

¹⁰ Osebnosti: veliki slovenski biografski leksikon, Od A do L, Ljubljana 2008, str. 582. Glej tudi: Janja Bukovec, Dr. Vekoslav Kukovec – pravnik, politik in publicist, Maribor 2004. Marko Žuraj, Liberalni tabor na Štajerskem v letih 1918–1923, Maribor 2006.

⁴ Dr. Ivan Geršak, Ormoški spomini, Ljubljana 1902, str. 162 in 163.

⁵ Jaka Emeršič in Marjetka Legat, Nekatere pomembnejše osebnosti Ormoža in njegove okolice, v: Ormož skozi stoletja II, Ormož 1983 (dalje: J. Emeršič in M. Legat, Pomembnejše osebnosti), str. 246.

⁶ Prav tam, str. 237.

⁷ Jugoslovanska demokratska stranka (JDS) je bila ustanovljena junija

socialno politiko ter trgovino in industrijo. Takrat je obširno objavljajal številne članke s pojasnjevanjem bistva nove socialne zakonodaje, gospodarske problematike in nakazovanja rešitev za ureditev gospodarskih razmer v državi. Rezultat njegovega dela so bili različni ukrepi za zavarovanje delavstva. Tako je na seji zakonodajnega odbora, 3. decembra 1921, minister Kukovec podal daljše poročilo o stanju zavarovanja delavcev in predlagal odlok, ki je vseboval: zavarovanje delavcev v primeru bolezni ali nezgode, zavarovanje v primeru smrti ter zavarovanje v primeru starosti in onemoglosti. Po daljši razpravi je bil njegov predlog sprejet, prav tako predlog o ustanovitvi delavske zavarovalnice po načelu paritete (uskklajenosti, sorazmerja med zastopniki delavcev in delodajalcev).¹¹ Na njegovo pobudo pa je bil januarja 1922 sprejeta tudi nova zakonodaja, ki je med drugim urejala dolžino delovnega časa zaposlenih delavcev v industriji, obrti, prometu, trgovini in rudarstvu. Z njo so skušali reševati tudi stanovanjske probleme in urejati razmere v zdravstvu.

S prispevki je sodeloval v časopisu *Slovenski narod* (leta 1922 je na primer v rubriki Socijalna politika v več nadaljevanjih objavil prispevek z naslovom *Odgoja in zaščita obrtno-industrijskega naraščaja*) in *Narodno-gospodarski vestnik*, od leta 1902 je več let vodil celjsko *Domovino*. Po Mauriceu Blocku je napisal *Uvod v narodno gospodarstvo* (1899) ter deli *Narodno gospodarstvo* (1901) in *Vprašanje avstrijske denarne veljave* (1919).

Anton Meško

Rodil se je 4. aprila 1871 v Gornjih Ključarovcih in umrl 13. februarja 1949 v Lahoncih. Bil je dopisnik *Slovenskega gospodarja*. Od leta 1899 je bil načelnik krajevnega šolskega sveta na Runču in od leta 1901 odbornik posojilnice in kletarskega društva v Ormožu. V letih 1902 do 1913 je opravljal funkcijo župana Občine Lahonci, bil v letih 1904 do 1931 član okrajnega zastopa Ormož in od leta 1909 do 1914 tudi deželni poslanec v Gradcu za ptujsko-ormoški okraj. Kot poslanec se je aktivno vključeval v razpravo štajerskega deželnega zbora leta 1909, v okviru katere so se morali poslanci odločiti med dvema možnostma glede dviga davkov. Prvi predlog je bila, da bi zvišali »grunti, hišni in obrtni davek«, drugi pa je bil dvig davka

na pivo. Prvi predlog so podpirali liberalci (kot njihov predstavnik tudi že omenjeni dr. Vekoslav Kukovec), druga pa poslanci katoliške struje. Tako je Anton Meško zagovarjal interese Slovenske katoliške zveze z besedami: »*Mi kmečki poslanci odločno protestiramo proti zvišanju doklad na direktne davke in bomo glasovali za to, da deželni zbor pri proračunu lahko sklene zvišanje doklad na pivo.*«¹² V glasovanju so nato predstavniki kmetov preglasovali »pivovarje«. V letih 1911 in 1924 je bil Meško član okrajnega šolskega sveta v Ormožu, v deklaracijski dobi pa organizator zbiranja podpisov v domačem okolišu ter v prevratni dobi član narodnega sveta v Ormožu.¹³

Franc Ksaver Meško

Rodil se je 28. oktobra 1874 v Gornjih Ključarovcih kot četrti od sedmih otrok očeta Antona in matere Marije. Po končani ljudski šoli pri Svetem Tomažu in nižji gimnaziji na Ptujju je šolanje nadaljeval v Celju in nato leta 1894 vstopil v bogoslovje v Mariboru. Po tretjem letniku je odšel v Celovec in bil leta 1898 posvečen v duhovnika. Kaplansko službo je nastopil v Škocjanu na Koroškem, kjer je postal mlad provizor. Od maja do julija 1900 je služboval na Svetih Višarjah, od avgusta 1900 do februarja 1901 pa kot provizor v Knezovi. Pot ga je nato vodila v Grebinjski Klošter nad Velikovcem, kjer je ostal do marca 1901. Leta 1902 je v Danijelu pri Prevaljah postal župnik. 1. septembra 1906 se je preselil v župnijo Marija na Zilji in tam pravno ostal do 15. avgusta 1919, ko se je moral odpovedati fari. V času prve svetovne vojne je bil med leti 1914 in 1917 hudo preganjan in je moral zapustiti župnijo. Zaradi suma veleizdaje je bil aretiran 11. marca 1916 in zaradi nedokazane krivde kasneje izpuščen, vendar v svoji župniji ni mogel ostati. Po prevratu je moral bežati s Koroške. S 1. avgustom 1921 je pri Svetem Roku na Selah postal najprej provizor, nato pa od 1. oktobra 1934 župnik. Zaradi narodne zavednosti so ga Nemci 26. aprila 1941 aretirali in zaprli najprej v Šmartnem pri Slovenj Gradcu (do 10. maja 1941), nato v Mariboru in kasneje še v Rajhenburgu (do 5. julija 1941). Za tem je bil s transportom izseljen na Hrvaško, v Slavonsko Požego. Od tam je bil poslan v Sarajevo za duhovnika. Služboval je na Palah, kjer so ga decembra 1941 ujeli četniki. Po številnih grenkih izkušnjah mu

¹² Janja Bukovec, Dr. Vekoslav Kukovec – pravnik, politik in publicist, Maribor 2004, str. 14.

¹³ Anton Meško. V: Slovenski biografski leksikon 1925–1991, elektronska izdaja [http://nl.ijs.si]. Uporabljeno: 4. november 2009.

¹¹ Slovenski narod, leto LIV, št. 273, 4. december 1921, str. 1.

je uspelo pobegniti v Slovenijo, kjer se je zatekel v samostan Stična na Dolenjskem. Tam je dočkal konec druge svetovne vojne in se 14. junija 1945 vrnil na Sele pod Uršljo goro. Umrli je 11. januarja 1964 v Slovenj Gradcu, pokopan pa je na Selah.¹⁴

Meško je začel pisati že v gimnaziji – najprej pesmi, potem prozo. Njegovo najobsežnejše delo je roman *Na Poljani* (1902), ki je posvečen domovini. Leta 1903 je objavil zbirko enajstih črtic *Ob tihih večerih*, ki predstavljajo izpovedi njegovega življenja in so doživele velik uspeh, saj je z njimi dosegel vrh svojega pesniškega in pripovednega dela. Zbirka dvanajstih črtic *Mir božji* je podobna prej omenjeni, le da je bolj umirjena in se odlikuje po mehkobi in lirizmu. Omeniti je treba še drame *Na smrt obsojeni* (1903), *Mati* (1914), *Pri Hrastovih* (1939) ter svetniške legende *Frančišek in oljka*, *Legenda o sv. Frančišku*, *Legenda o sv. Agnezi*. Meško je pisal tudi mladinsko prozo in velja za našega najizrazitejšega mladinskega pripovednika. Najlepše njegove tovrstne povesti so zbrane pod naslovom *Mladim srcem* (1911–1964). Za mladino je napisal tudi *Volk spokornik* (1922), *Našim malim* (1925), *Mladini* (1927), *V kresni noči* (1957) in *Luna in čebelica* (1973). Rad je opisoval tudi svoja potovanja, pri čemer so še posebej zanimivi njegovi spisi iz časa druge svetovne vojne. V njih opisuje doživetja iz nacističnega taborišča ter srečanja s slovensko narodnoosvobodilno vojsko na Dolenjskem – *Križev pot*, *V četniškem ujetništvu*, *Pod topovi*.¹⁵

Franc Ksaver Meško je pomemben za vse Slovence, še posebej pa povezuje naše kraje s tistimi na Koroškem. Ljudje so neizmerno ponosni naj, o čemer nam pričajo tudi različna znamenja spoštovanja do tega velikega rojaka. Tako je bila na Meškovo rojstno hišo v Ključarovcih že leta 1968 nameščena spominska plošča, ki ji je leta 2004 sledila nova na bližnji domači hiši. V Ormožu je bil v sedemdesetih letih pred gradom postavljen Meškov doprni kip, delo akademskega kiparja Viktorja Gojkoviča s Ptuju. Pri Svetem Tomažu pa so doprni kip Francu Ksaverju Mešku odkrili oktobra 1992. V Slovenj Gradcu so Meškov kip, delo kiparja Rade Nikoliča, odkrili leta 1984 pred špitalsko cerkvijo sv. Duha, na župnišču na Selah pa si lahko

ogledamo tudi dve vzidani plošči, posvečeni njegovemu spomenu. Poleg pravkar omenjenih materialnih spominskih znamenj pa ne smemo pozabiti tudi na simbolne – tako ormoška (od leta 1992) kot slovenjegraška (od leta 1974) knjižnica namreč nosita njegovo ime, v Ormožu imamo od leta 1980 Meškovo ulico, v Slovenj Gradcu jo imajo že od leta 1980, pri Svetem Tomažu deluje Kulturno društvo Franc Ksaver Meško, Občina Ormož vsako leto podeljuje Meškovo značko za dosežke na področju kulture, na Selah deluje pevski zbor Franca Ksavra Meška, po njem pa so Korošci poimenovali tudi planinsko Meškovo pot.

*Franc Ksaver Meško v mladih letih.
Hranijo: Meškovi sorodniki v Gornjih Ključarovcih.*

Jakob Meško

Rodil se je 9. julija 1824 v Savcih in umrl 13. julija 1900 v Juršincih. Bil je med ustanovitelji čitalnice v Ptujju in eden stebrov slovenstva v Podravju – Davorin Trstenjak ga je opisal z besedami: »*Zraven rajnega Raiča ste Vi najmočnejši steber slovenstva v Štajerski panonii.*« Po varaždinski gimnaziji je doštudiral modroslovje in bogoslovje v Gradcu, kjer je obiskoval tudi pedagoški tečaj in zavod za vzgojo gluhonemih. Kaplanoval je od 6. septembra 1848 v Arvežu, od 3. aprila 1851 sedem tednov v Wiesu, nato zopet v Arvežu, od 1. septembra 1853 pri Sv. Juriju ob Ščavnici, od 12. aprila 1856 v Središču, od 3. decembra 1856 na Ptujju, kjer je opravljal tudi delo ravnatelja glavne šole in bil med ustanovitelji ptujске čitalnice leta 1861. Od 6. septembra 1864 je bil župnik, dekan in šolski nadzornik v Marenbergu, od 12. aprila 1867 pa do smrti župnik pri Sv. Lovrencu (Juršinci) v Slovenskih Goricah. Njegovo zlato mašo so 8. avgusta 1867 v Juršincih praznovali kot narodni tabor, na katerem se

¹⁴ Več o tem glej: Marjan Plohl, *Meško in njegov odnos do naroda in domovine*, Maribor 1988.

¹⁵ Franc Ksaver Meško. V: Cobiss.si, vzajemna bibliografsko-katalogna baza podatkov [http://www.cobiss.si]. Uporabljeno: 4. november 2009.

je zbralo veliko ljudi iz Slovenskih Goric in Ptujskega polja.¹⁶

Šolanje v Varaždinu, domače in ilirske preporodne tradicije ter dogodki leta 1848 so Meška usmerili v narodnobuditeljsko delo. Leta 1867 je bil narodni kandidat za deželnozborske volitve v okraju Slovenj Gradec–Marenberg–Šoštanj, izvoljen pa ni bil. Leta 1870 je pri Sv. Lovrencu osnoval Politično in narodno–gospodarsko društvo in v njegovem okviru večkrat predaval o gospodarskih, političnih in kulturnih vprašanjih. Svoje prispevke je objavljaj tudi v različnih časopisih. Tako so v *Slovenskem gospodarju* izšli njegovi naslednji sestavki: *Iz Ptuja v Zagreb jeseni 1874* (1875, št. 1–10), *Turki* (1877, št. 51), *Mala gimnazija pri Sv. Tomažu nad Veliko Nedeljo* (1878, št. 49), *Anton Magdič* (1880, št. 42–52) in *Gregor Jožef Plohel* (1885, št. 42–52). V *Kresu* pa je objavil črtico *Prekmurci* (1882). Objavljaj tudi v *Novicah*, *Slovenskem prijatelju* in nemških časnikih *Zukunft*, *Grazer Volksblatt* in *Südsteierische Post*.¹⁷

Matija Munda

Rodil se je 3. februarja 1904 pri Tomažu in umrl 27. decembra 1959 v Dravogradu. Bil je duhovnik in publicist. V *Časopisu za zgodovino in narodopisje* je leta 1928 opisal literarno delovanje mariborske bogoslovnice. Stanko Cajnkar pa ga je delno upodobil v svojem delu *Po vrnitvi*.¹⁸

Fran Nedeljko

Rodil se je 10. oktobra 1858 v Rakovcih in umrl 27. novembra 1931 v Ljubljani. Ljudsko šolo je obiskoval pri Sv. Tomažu, šolanje je nadaljeval na Ptuju, kjer je tudi končal nižjo gimnazijo. Ker mu siromašni starši niso mogli omogočiti nadaljevanja gimnazije v Mariboru, je vstopil kot klerik v frančiškanski red provincije sv. Ladislava v Zagrebu. Od tam je bil po končanem novinciatu premeščen v Varaždin. Kot navdušen Slovan se med madžarskimi kolegi ni počutil dobro, zato je zapustil samostan in se vrnil v domovino, kjer je zbiral ljudske pesmi in pripovedke ter se pripravljaj na izpite za tretji letnik mariborskega učiteljsišča. Vendar zaradi neugodnih materialnih

razmer tudi tega študija ni končal. Štiri leta je bil nato zaposlen pri dr. Ivanu Miheliču na Ptuju, od koder se je septembra 1885 preselil za uradnika k Banki Slavija v Ljubljani. Tam je deloval do svoje upokojitve, septembra 1927.¹⁹

Bil je mladinski in ljudski pisatelj, ki je s članki, pravljičami in pripovedkami sodeloval tudi v listih *Slovan* in *Slovenski narod*. Pod psevdonimoma Dominicus in Prostoslav S. Sekolov je po lastni prireditvi izdal več zbirk pripovedk. Poleg *Narodnih pripovedk za mladino* (prvi zvezek leta 1884 in 1894, drugi zvezek leta 1887 in 1902) je zbral in izdal še *Pravljičice in pripovedke za mladino* (1889) in *Narodne pripovedke in pravljičice* (1889) ter povest *Močni baron Ravbar: povest iz slovenske zgodovine* (1886). Izbral in poslovenil je tudi *Andersenove pravljičice: za mladino* (1896) ter prevedel in priredil povest *Naselnikova hči, cvetlica pustinje* (1887 in 1899), zgodovinsko povest *S prestola na morišče ali Nesrečna kraljeva rodbina: zgodovinska povest* (1887, 1896 in 1907) in povest *Don Kišot iz la Manhe, vitez otožnega lica* (1890). Poleg omenjenega njegova bibliografija obsega še izdajo zbirke lahko izpeljivih poskusov iz fizike z naslovom *Mali vseznalec* (1890) oziroma *Mali vedež* (drugi natis 1900). Iz avstrijske zgodovine je zajel snov za svoje poljudne spise: *Maksimilijan I., cesar mehikanski, slovenskemu ljudstvu spisal F. N.* (1892, 1903), *Feldmaršal grof Radecki* (1893), *Princ Evgen Savojski* (1893, 1909), *Spominski listki iz avstrijske zgodovine* (1897), *Naša cesarica Elizabeta* (1898), *Viljem baron Tegetthoff: zmagovalec na morju* (1900), *General Laudun* (1904). Opisal je tudi Postojna in njeno jamo – *Postojna, nje slavne jame in okolica: topografično–zgodovinski opis s slikami* (1901) in podal pregled rusko–japonske vojne (1904).²⁰

¹⁶ Jakob Meško. V: Slovenski biografski leksikon 1925–1991, elektronska izdaja [http://nl.ijs.si]. Uporabljeno: 4. november 2009.

¹⁷ Dr. Ivan Geršak, Spomini, Ljubljana 1902, str. 108–110.

¹⁸ J. Emeršič in M. Legat, Pomembnejše osebnosti, str. 246.

¹⁹ Fran Nedeljko. V: Slovenski biografski leksikon 1925–1991, elektronska izdaja [http://nl.ijs.si]. Uporabljeno: 4. november 2009.

²⁰ Fran Nedeljko. V: Cobiss.si, vzajemna bibliografsko–kataložna baza podatkov [http://www.cobiss.si]. Uporabljeno: 4. november 2009. Glej tudi: Dr. Ivan Geršak, Ormoški spomini, Ljubljana 1902, str. 155–158 in Osebnosti: veliki slovenski biografski leksikon, Od M do Ž, Ljubljana 2008, str. 748.

Ivan Skuhala

Rodil se je 15. avgusta 1847 pri Sv. Tomažu in umrl 18. februarja 1903 v Ljutomeru. Bil je poljudni pripovednik, prevajalec in nabožni pisatelj. Po končani gimnaziji (v osmem razredu je za prevod prve Vergilijeve Seljanke dobil Schillerjevo nagrado) je študiral bogoslovje, ki ga je končal leta 1870. V letih 1871 in 1872 je bil kaplan v Žalcu, nato po krajšem bolniškem dopustu do leta 1874 kaplan in nato provizor v Slovenskih Konjicah. V letih 1875 do 1886 je bil profesor moralke na mariborskem bogoslovnem učiteljskišči, marca 1886 je postal župnik v Ljutomeru ter bil 15. oktobra 1887 imenovan še za dekana.²¹

V začetku svojega pisateljevanja je svoje spise podpisoval z znamenjem † ali navedel imena Gombar, Hujbersk in I. S.-a. Kot kaplan v Žalcu je začel pisati *Življenje in trpljenje našega Gospoda Jezusa Kristusa*, ki je nato izšlo leta 1889. Takrat je tudi začel objavljati v *Slovenskem Gospodarju*, *Slovcu* in *Vrtcu*. V slednjem je pisal kratke povesti, ki so kasneje izšle v *Ljudski knjižnici*, na primer: *Kratke povesti za kratek čas*, *Kratke povesti v pouk in zabavo*, *Iz mladih dni za mlade ljudi*, *Mladi Ladis*. Kot kaplan v Slovenskih Konjicah je s pisanjem nadaljeval in izdal delo *Življenje Jožefa Rozmana, konjiškega nadžupnika*. Poleg potopisnih črtic je objavil tudi *Božja pot k Devici Mariji v Puščavi*, *Duhovnja sv. Križa nad Mariborom* ter za mladino prevedel *Mladega Gašperja življenje in trpljenje*. Kot je zapisal Božidar Flegerič - »Ivanu Skuhali teče beseda gladko, besedni zaklad zajet je iz naroda, zlog mu je jasen in lep.«²²

Franjo Škerlec – Vičanski

Rodil se je 24. oktobra 1869 v Savcih in umrl 11. avgusta 1931 v Vičancih. Po končani tomaževski osnovni šoli je končal tri razrede gimnazije na Ptuju. ob spoznanju, da je za narodni obstoj nujno potreben gospodarski napredek, si je pridobil znanje o kmetovanju pri očetu in na tečajih v gospodarskih šolah. Ko se je leta 1882 poročil, je kupil zanemarjeno posestvo z razpadajočo hišo v Vičancih, ga obdelal, zasadil trsnico in drevesnico in dokupil še nekaj zemljišča. V desetih letih je postavil novo stanovanjsko hišo, gospodarsko poslopje, shrambe za kmetijske stroje in

orodje, mlekarno ter vzorno urejene hleve, za katere je leta 1911 prejel nagrado deželne vlade. Bil je napreden kmetovalec, ki je prirejal in vodil gospodarske shode na Kogu, v Križevcih ter v Trgovišču. Pisal je o izboljšavi vinogradništva, sadjarstva in živinoreje. Bil je tedaj edini kmet, ki je s svojimi članki v *Kmetovalcu* skušal izboljšati kmetijske razmere in kmetom tudi dajal moralno podporo.²³

Josip Voršič

Rodil se je 11. oktobra 1903 v Bratonečicah in umrl 28. januarja 1945 v Ljubljani. Po končani klasični gimnaziji v Mariboru je študiral pravo v Ljubljani in leta 1929 promoviral. Kot štipendist Turnerjeve ustanove se je v letih 1930/31 izpopolnjeval v Angliji. V Celju in Ljubljani je deloval kot odvetniški pripravnik ter v slednji po opravljenem odvetniškem izpitu leta 1935 odprl samostojno pisarno. Bil je tudi podpredsednik Zadrugne gospodarske banke v Ljubljani. Med drugo svetovno vojno je bil nekaj časa konfiniran v Italiji.²⁴

V glavnem njegova dela obsegajo razprave iz gospodarskega prava ter gospodarsko-političnih in finančnih vprašanjih z mednarodnimi financami vred. Tako je znan kot avtor obsežne študije *O pravni naravi ozračja* (1932), ki je predstavljala nov vsestranski in kritični prikaz širše pravne problematike ozračja z najrazličnejših vidikov, ob uporabi že tedaj bogate svetovne literature. Napisal pa je tudi naslednje gospodarsko-pravne razprave: *Kumulativne prioritetne dividende* (1931), *O vprašanju zlata* (1931), *O problemu srebra* (1931), *O valutnih klavzulah* (1935) in *Kakšna bodi zakonodaja v zaščito upnikov* (1935/36). Od leta 1928 je veliko pisal v ugledni časopis *Bankarstvo*, kjer so (kot njegova dela) zapisani prispevki: *Gospodarstvo z vidika oktroiranega državnega sistema* (1929), *Internacionalni dolgovi* (1929), *Glavni vzrok internacionalnih dolgov* (1929), *Socialne razmere v Sloveniji* (1930), *Kritični pogled na valutno reformo* (1930), *Priviligirani denarni zavodi* (1930), *Angleško »freetrade« - erstvo* (1931), *K reviziji mirovnih pogodb* (1931), *Globji vzrok gospodarske krize* (1931), *In naš plan?* (1931), *Več konstruktivizma* (1931), *Za diktaturo gospodarskih interesov* (1931)

²³ Franjo Škerlec – Vičanski. V: Slovenski biografski leksikon 1925–1991 – elektronska izdaja [http://nl.ijs.si]. Uporabljeno: 4. november 2009.

²⁴ Josip Voršič. V: Slovenski biografski leksikon 1925–1991 – elektronska izdaja [http://nl.ijs.si]. Uporabljeno: 4. november 2009.

²¹ Ivan Skuhala. V: Slovenski biografski leksikon 1925–1991, elektronska izdaja [http://nl.ijs.si]. Uporabljeno: 4. november 2009.

²² Dr. Ivan Geršak, Ormoški spomini, Ljubljana 1902, str. 135 in 136.

*Jugoslavija in Hooverjev plan (1932), Gospodarski načrt Jugoslavije (1932).*²⁵

Sklepne misli

Kot lahko razberemo iz zapisanega, se je na sicer majhnem tomaževskem območju v 19. stoletju rodilo kar nekaj zgodovinskih osebnosti, katerih delo je odmevalo tudi v širšem slovenskem prostoru. V glavnem so se uveljavili na literarnem področju kot ustvarjalci lastnih del in prispevkov ali zbiralci narodnega blaga, med njimi pa najdemo tudi priznane politike in gospodarske raziskovalce na občinski in državni ravni, ki so s svojim znanjem in idejami aktivno sooblikovali tedanjo družbo in življenje v njej. Ker smo v tokratnem prispevku posebej omenili samo posameznike, rojene v 19. stoletju, naj bo to izhodišče za nadaljnjo obravnavo naših rojakov 20. stoletja. Prav gotovo nam ne manjka tako ali drugače nadpovprečnih ljudi, ki si zaslužijo, da s pisano besedo počastimo spomin nanje in se jim tako zahvalimo za njihov prispevek k promociji kraja in oblikovanju njegove današnje podobe.

Ključne besede

Občina Sveti Tomaž, 19. stoletje, osebnosti, Stanko Cajnkar, Valentin Canjko, Lovro Janžekovič, Anton Kosi st., Vekoslav Kukovec, Anton Meško, Franc Ksaver Meško, Jakob Meško, Matija Munda, Franjo Škerlec – Vičanski, Fran Nedeljko, Ivan Skuhala, Josip Voršič.

Pisna vira

- *Večer*, letnik XLVI, št. 103, 5. maj 1990.
- *Slovenski narod*, leto LIV, št. 273, 4. december 1921.

Spletna vira

- Cobiss.si, vzajemna bibliografsko–kataložna baza podatkov [<http://www.cobiss.si>].
- Slovenski biografski leksikon 1925–1991 – elektronska izdaja [<http://nl.ijs.si>].

Literatura

- Janja BUKOVEC: Dr. Vekoslav Kukovec – pravnik, politik in publicist. *Diplomska naloga*, Maribor 2004.
- Jaka EMERŠIČ in Marjetka LEGAT: *Nekatere pomembnejše osebnosti Ormoža in njegove okolice. Ormož skozi stoletja II*, Ormož 1983, str. 233–248.
- *Enciklopedija Slovenije 4*, Hac–Kare. Ljubljana 1990.
- *Enciklopedija Slovenije II*, Savs–Slovenska m. Ljubljana 1997.
- Dr. Ivan GERŠAK: *Ormoški spomini*. Ljubljana 1902.
- *Osebnosti: veliki slovenski biografski leksikon, Od A–L*. Ljubljana 2008.
- *Osebnosti: veliki slovenski biografski leksikon, Od M–Ž*. Ljubljana 2008.
- Marjan PLOHL: *Meško in njegov odnos do naroda in domovine*. *Diplomska naloga*, Maribor 1988.
- Marko ŽURAJ: *Liberalni tabor na Štajerskem v letih 1918–1923*. *Magistrska naloga*, Maribor 2006.

Povzetek

Pričujoči prispevek po abecednem redu predstavlja trinajst mož, rojenih na tomaževskem območju v 19. stoletju, ki so si tekom svojega življenja in dela pridobili določen ugled zunaj meja današnje občine ter s svojo osebnostjo vplivali na kulturni, gospodarski ali politični razvoj celotnega slovenskega prostora. Še posebej pa sta poudarjena vloga in pomen dela Stanka Cajnkarja iz Savcev, Vekoslava Kukovca iz Koračic in Franca Ksaverja Meška iz Gornjih Ključarovcev. Poleg omenjenih zgodovinskih osebnosti so predstavljeni še: Valentin Cajnko iz Gornjih Ključarovcev, Lovro Janžekovič iz Tomaža, Anton Kosi st. iz Koračic, Anton Meško iz Gornjih Ključarovcev, Jakob Meško iz Savcev, Matija Munda iz Svetega Tomaža, Fran Nedeljko iz Rakovcev, Ivan Skuhala iz Svetega Tomaža, Franc Škerlec – Vičanski iz Savcev in Josip Voršič iz Bratonečic.

²⁵ Prav tam.